

„Decebalus per Scorilo” în lumina vechilor și noilor interpretări*

D. PROTASE

Inscripția-ștampilă, aplicată pe un mare vas de ceramică descoperit la Grădiștea Muncelului (*Sarmizegetusa Regia*), prin săpăturile arheologice din vara anului 1954¹ — pe cât de cunoscută, pe atât de controversată în rîndul lingviștilor și istoricilor români sau străini — prezintă o importanță aparte pentru istoria și civilizația dacilor din deceniile premergătoare cuceririi romane. De aceea, după mai bine de 30 de ani de la prima ei publicare, considerăm nu numai util, dar și necesar să facem un bilanț al diferitelor opinii exprimate, să reexaminăm epigrafa din capitala dacică în contextul noilor achiziții documentare și să formulăm unele constatări și concluzii, potrivit cunoștințelor și opticii istorico-lingvistice actuale. Reluarea și comentarea acestui document epigrafic, trecerea în revistă a variațelor interpretări ce i s-au dat în ultimele trei decenii sperăm să izbutescă a deschide un orizont de înțelegere mai larg și să arunce o lumină mai adecvată asupra limbii în care a fost scris și al înțelesului pe care îl are, așa cum rezultă acum din analiza făcută, *sine ira et studio*, de specialiști din mai multe țări.

Vasul cu inscripția — vas care avusese o utilizare specială, greu de precizat — rupt în mai multe bucăți, s-a găsit, precum se știe, pe terasa II, într-o clădire-locuință poligonală (diam. 12,5 m). Clădirea avea probabil două intrări, era făcută din birne, acoperită cu șindrilă, podina ei fiind de lut și pereții fățuiți. Ea a fost mistuită de un puternic incendiu, în urma căruia a rămas doar un strat de cărbune și arsură, gros de 10—12 cm. Datele arheologice înregistrate în timpul săpăturii arată că în locuința respectivă s-au mai descoperit o cărămidă pătrată (40 × 40 × 5 cm) și altele similare, ceramică dacică de factură superioară, unelte de fier (dălți, pile, dornuri de găurit plăci de metal, cuțite, securi) și obiecte de bronz (două verigi, un clopoțel), precum și o monedă (*sestertius*) a împăratului Traian, emisă în 101—102 e.n. Întrucît moneda s-a aflat pe vatra casei, sub stratul de arsură, se apreciază că locuința a fost incendiată în anii 105—106 e.n., după care pe terasă nu se mai găsește urme de locuire.

Vasul reconstituit din fragmentele sale, de culoare cărămie-brună, prezintă o formă de pîlnie mare, are înălțimea 0,73 m, diametrul gurii 1,26 m, al bazei 6 cm, pereții groși de 1,5—3 cm și este îngrijit lucrat cu roata, bine ars, iar în apropierea gardinei poartă patru orificii pentru atîrnare, dispuse cîte două, față în față. În exterior, sub buza mult îngroșată și rotunjită a vasului — considerat de unii drept vas de cult — la distanță de 45 cm una de alta, se aflau aplicate de patru ori, simetric, cele două ștampile juxtapuse, cu litere latine în relief, redată răsturnat și de la dreapta la stînga, fiecare ștampilă fiind așezată într-un cartuș (chenar) dreptunghiular: *DECEBALVS* (în primul cartuș) și *PER SCORILLO* (în al doilea). Deoarece din vas lipsesc unele fragmente, dintre cele

* Comunicare ținută la al VIII-lea simpozion național de tracologie (Constanța, noiembrie 1985).

¹ C. Daicoviciu și colab., SCIV, 6, 1955, 1—2, p. 195—204. Notăm că un fragment cu cartușul *PER SCORILLO*, provenit probabil din același vas (ori din altul), s-a descoperit încă în luna iulie 1803, lot la Grădiștea Muncelului, de către scor-

monitorii-căutători de comori în ruinele dacice. Fragmentul ceramic ștampilat cu litere latine în relief, răsturnate și retrograde, a dispărut fără urmă, dar mărturia dintr-un manuscris este sigură și foarte prețioasă. Vezi S. Jakó, ActaMN, 3, 1966, p. 110; 8, 1971, p. 442.

patru ștampile s-au păstrat întregi numai două, iar din a treia doar prima parte *DECEBALVS* (fig. 1). Probabil de aici s-a rupt bucata cu *PER SCORILLO*, menționată în documentul publicat de S. Jakó. Tocmai porțiunea unde în mod normal urma să fie a patra pereche de ștampile, lipsește și ea. După cum se știe vasul acesta, ca formă, nu are analogii nici în ceramica dacică sau celtică, nici în cea greacă sau romană.

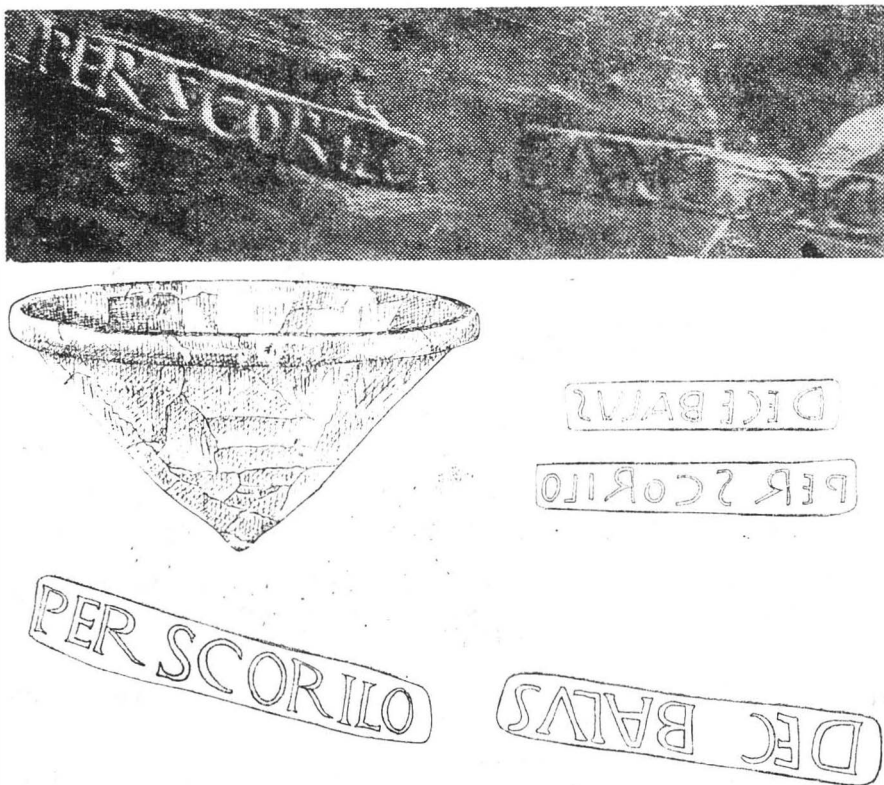

Fig. 1.

Primul cartuș măsoară 7,3/1,3 cm, iar înălțimea literelor variază între 7 și 9 mm, în timp ce al doilea are dimensiunile de 8,5/1,1 – 1,5 cm, cu litere înalte de 7 – 10 mm. Imprimarea în pasta crudă, înaintea arderii, s-a făcut, evident, cu două sigilii – șablon, pe care literele erau adincite („în negativ”) și urmau ordinea firească, nerăsturnate, de la stînga spre dreapta (fig. 1). Prin aplicarea pe vas, s-a obținut în mod normal ștampila în relief, cu literele inversate și retrograde. Este o tehnică romană foarte răspîdită și binecunoscută atît pe vase, cît mai ales pe țigle și cărămizi militare (de legiuni și auxiliii), dar și civile, începînd cu a doua jumătate a sec. I î.e.n. (pe vase arretine) și pînă pe la începutul sec. III e.n.

Prima publicare și interpretare a descoperirii aparține conducătorului de atunci al șantierului de la Grădiștea Muncelului, C. Daicoviciu, care, în anul 1955, a introdus-o în circuitul de specialitate, considerînd-o drept o descoperire ieșită din comun, capabilă să proiecteze noi lumini asupra limbii și istoriei dacilor. Examinînd pe rînd posibilitățile de interpretare a ei pe linia *limbii latine*, în sensul „Decebalus prin (sau pentru) Scorilo” (a făcut vasul), autorul le-a găsit nesatisfăcătoare, inacceptabile. Iată ce spunea textual învățatul român : «Ștampilele pot da naștere la diferite interpretări. Cea mai „simplă” ar fi aceea că ștampilele indică pe meșterul (sau pe meșterii) olar(i) ori pe proprietarul (proprietarii) vasului, în limba latină. E adevărat că în favoarea acestei interpretări pledează caracterul latin al literelor Cele două ștampile ar însemna, la prima vedere, „Decebalus prin Scorilo”. Lăsînd la o parte că prepoziția *per* cere acuzativul (de o abreviație a lui *Scorilonem* ne îndoiim că ar putea fi vorba), nu găsim nici sensul nici analogia unei asemenea inscripții pe vase : „Decebalus per Scorilo”. Olarul (sau proprietarul) *Decebalus* a făcut acest vas *prin* (ori pentru?) *Scorilo* (olar și acesta, sau proprietarul al doilea?). În cazul cînd atît *Decebal*, cît și *Scorilo* ar fi meșteri, ar fi curios ca amîndoi meșterii să poarte numele istorice ale unor căpetenii dacice, cunoscute din

alte izvoare. Nici nu se găsesse analogii pentru o asemenea interpretare, în care cuvântul *per* să apară în această legătură. Să fie numai *Scorilo* numele meşterului executant, iar Decebal numele regelui dac care a dispus executarea vasului? Şi în acest caz ne izbim de greşeala gramaticală şi de lipsa unei analogii convingătoare. A-i atribui lui *per* sensul de „pentru” ni se pare prea arbitrar şi chiar cu neputinţă »².

Astfel, C. Daicoviciu, contînd probabil şi pe efectul senzaţional al interpretării, a ales calea tălmăcirii epigrafei în limba dacică, dînd lui *per* înţelesul de „fiu”, frecvent atestat în onomastica traco-dacă, în nume ca *Ziper*, *Eptaper*, *Reciper*, *Seiciper* şi altele. Aşa a fost apreciat *DECEBALVS PER SCORILO* ca primul text inteligibil în limba dacică şi tradus „Decebalus, fiul lui Scorilo”³. De aici a derivat un întreg cortegiu de consecinţe pe plan istoric, privind scrierea şi utilizarea alfabetului latin la daci, filiaţiunea Scorilo-Decebal, precizări asupra succesiunii în dinastia regală dacică etc. Această interpretare filologică-lingvistică şi atare viziune istorică şi-au făcut loc în primul rînd în istoriografia română, dar şi în anumite lucrări de istorie şi lingvistică din străinătate, ajungînd să se impună ca un adevăr de necontestat în rîndul oamenilor de cultură, al publicului larg şi al tineretului studios. Faptul este foarte bine cunoscut şi ne scuteşte de orice exemplificări.

În schimb, unii specialişti în istorie antică, drept roman ori lingvistică, români şi străini, care s-au referit la această inscripţie, au manifestat reţineri sau serioase dubii în legătură cu limba şi semnificaţia ce i s-au atribuit, sau au venit cu alte soluţii, interesante şi pertinente, uneori diametral opuse celei pentru care a optat primul ei editor. Desigur nu puţini arheologi-istorici şi epigrafişti români, cunoscători ai limbii latine şi ai civilizaţiei dacilor, au păstrat o tăcere desăvîrşită, suspectă chiar, în ceea ce priveşte semnificaţia oficializată a acestui document, ferindu-se de a comenta astfel sau de a contrazice concluzia „matacabilă” la care s-a ajuns.

Dar pentru a se vedea mai bine poziţia diferiţilor învăţaţi în legătură cu această epigrafă-şampilă, considerată a fi în limba dacică, socotim potrivit să redăm mai jos opiniile lor, pe cît posibil în ordinea cronologică a publicării.

Chiar în anul 1955, Vl. Hanga, profesor de drept roman la Universitatea clujeană, referindu-se la regii daci din perioada Burebista-Decebal, spune: „După textul unei ştampile aplicate pe un vas descoperit la Grădiştea în vara anului 1954 (*Decebalus per<puer> Scorylo*), ar rezulta că Scorilo ar fi fost (subl. D.P.) tatăl lui Decebal. S-ar putea însă să fie vorba de un sclav (*puer*) al lui Scorilo, luat poate din ţinuturile romane şi care şi-a lăsat numele pe vasul confecţionat de el”⁴. Este prima luare de poziţie faţă de interpretarea „dacică” a ştampilei, căreia autorul îi propune viziunea „latină” apreciînd că *per* = lat. *puer* (sclav).

Cunoscutul tracolog de la Sofia, Vl. Georgiev, în 1957, susţinea punctul de vedere al lui C. Daicoviciu, arătînd că *per* înseamnă „fiu”, „copil” în limba tracă, derivînd din i. -e. **puero-* sau **power(o)-*, de unde îşi trage originea şi lat. *puer*⁵. Aceasta constituie cea dintîi confirmare a interpretării „dacice”, venită din partea unui specialist tracolog de renume.

Lingvistul albanez Eq. Çabej, în 1959, afirmă că *per* « nu trebuie să aparţină neapărat ... familiei lat. *puer*. Dacă e o prepoziţie, atunci trebuie apropiat de alb. *prej* „din” (identic cu alb. *për* „pentru”, „peste”, „din cauză”), care indică originea: *Omeri prej Muji* „Omer, al lui Muji” »⁶. De remarcat că deşi explicarea merge pe linie latină (*per* e considerat, condiţionat, ca prepoziţie), totuşi autorul înclină spre sensul unei filiaţiuni: „Decebal, al lui Scorilo” (a făcut vasul).

În schimb, filologul-lingvist italian de la Universitatea din Milano, V. Pisani, în 1961, scria despre *Decebalus per Scorilo*: „Si tratta molto probabilmente di due marchi di fabbrica, dove i due proprietari della fabbrica danno i loro nomi. . . Difficilmente quindi si potrà accettare l'interpretazione tracia del G(eorgiev) "Decebalus figlio di Scorilo", [con *per* da i.e. *power(o)-*: lat. *puer* . . .]. A me sembra che *Perskorilo* . . . sia un nome proprio come il ben noto *Decebalus* e formato dall'altrettanto noto *Scorilus*; interessante è quanto il G(eorgiev) comunica in appendice a p. 84 che cioè nella Mirdizia albanese si trovano parecchi nomi del tipo *Ief Perdoda*, *Ndue Perbrunga*, *Geg Pergega* etc. . . .”⁷.

Deci, V. Pisani nu acceptă interpretarea „tracică” şi consideră că avem de-a face mai degrabă cu două nume de proprietari de atelier, „*Decebalus*” şi „*Perskorilo*”, totul fiind făcut în limba latină şi după modă romană.

² C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 203.

³ Idem, *op. cit.*, p. 203—204 şi *Istoria României*, vol. I, Bucureşti, 1960, p. 294, 328—329.

⁴ Vl. Hanga, *Crestomaţie pentru studiul istoriei, statului şi dreptului R.P.R.*, vol. I, Bucureşti, 1955, p. 52.

⁵ Vl. Georgiev, *Trakijskijaz ezik*, Sofia, 1957, p. 25—26; idem, *Trakite, tehnijaz ezik*, Sofia, 1977, p. 199—200.

⁶ Eq. Çabej, *SGL*, 10, 1959, 4, p. 553.

⁷ V. Pisani, *Paideia* (rivista di informazione bibliografica), Genova, 16, 1961, p. 246.

În ceea ce privește poziția lui H. Daicoviciu în această controversată chestiune, trebuie relevat că el a rămas, de la început pînă la sfîrșit, adeptul fidel și apărătorul infocat al interpretării „dacice”, așa cum a prezentat-o părintele său, adăugînd doar unele observații și ipoteze noi, dar mereu pe aceeași linie de gîndire ⁸.

Cunoscutul epigrafist și tracolog clujean, I. I. Russu, în 1969 și apoi în 1967, se abținea să-și afirme hotărît convingerea proprie (publicată mai tirziu), spunînd evaziv că «după C. Daicoviciu . . . și V. Georgiev (sub. D. P.), în formula ștampilei . . . se află același cuvînt *per* „fiu” din **puero-*, lat. *puer*» ⁹. Dar ulterior, în cadrul unui studiu despre scrierea greacă și latină în Dacia preromană, apărut în 1976, reluînd problema în ansamblu, el își afirmă categoric și din plin adevăratul său crez cu privire la ștampilele de la *Sarmizegetusa Regia*, demonstrînd în detaliu limba latină și caracterul roman al acestor ștampile — unicat. Iată ce spune autorul printre altele : «Eventualitatea (text în „limba geto-dacică”) azi nu mai este de luat în considerare, lipsită fiind de bază științifică și comparativă, ca un produs de iz romantic al primei entuziasmări a descoperitorilor, a imaginației necontrolate imediat după descoperirea cioburilor și reconstituirea importantului vas „geto-dacic” . . . Este sigur că nu numai literele și tehnica imprimării . . . erau pur romane, dar și conținutul ei lingvistic avea aceeași factură, adică un text roman (în limba latină) ce nu are daco-getic decît cele două antroponime, cunoscute și din alte atestări clare și sigure, aici integrate în flexiunea nominală latină . . . Se poate considera deocamdată ca sigur că ștampila controversată din Dealul Grădiștii era o simplă „marcă” de atelier, a unui eminent meșter olar (*figulus*) sau patron de atelier-*officina*, mare proprietar cu numele *Decebalus*; adică foarte probabil însuși ultimul suveran-rege al geto-dacilor, stăpînînd unor fabrici de olărie, ceramică, în burgul-capitală a Daciei libere sau parțial ocupate de armatele romane». Referindu-se mai departe la formulă ștampilei, I. I. Russu face următorul comentariu : «Potrivit formulei lingvistice, el [Decebalus] ar fi lucrat prin (lat. *per*) vreun meșter subordonat, un fel de „calfă” sau chiar „șef de atelier”. Dacă se poate admite că *Decebalus* era subiect al foarte scurtei și eliptice „propoziții epigrafice” daco-romane, aceasta ar fi de întregit „Decebalus (fecit) per Scorilo”. Nepotrîvirea cazului cerut de *per* (care se construiește cu acuzativ în limba corectă, „elasică”), aici în mod greșit numele este pus la dativ-ablativ (*Scorilo*), dacă nominativul lui era în *-us* și nu e nominativul în *-o* la decl. III) nu poate să constituie o piedică în calea considerării întregii inscripții ca un text integral latinesc. Scorilus putea să fi fost un geto-dac din Dacia carpatică, sau un sclav (libert) iscusit „tehnician”-ceramist venit dinafara Daciei preromane, de prin Moesia (unde antroponimul tracic e cunoscut, la geto-moesii din dreapta Dunării, deopotrivă ca la geto-dacii din nord), cu numele „național” tipic; poate să fi fost chiar un geto-dac ce fusese instruit și „calificat” la vreunul din marile ateliere romane din imperiu» ¹⁰.

Aceasta a fost, de fapt, permanenta opinie a lui I. I. Russu despre inscripția în cauză, chiar dacă în formularea observațiilor și concluziilor sale din 1976 a adunat și unele constatări sau afirmații publicate între timp și de alți cercetători, Vl. Hanga și K. Horedt, bunăoară.

Revenind la ordinea cronologică a publicării de materiale, păreri, discuții, simple mențiuni ori nedumeriri în legătură cu *Decebalus per Scorilo* — chiar dacă ele își au sorginea în cercuri ale oamenilor de cultură, nespécialiști în arheologie-istorie ori lingvistică — menționăm în treacăt și unele remarci dintr-o scrisoare din 1967 a lui Al. Portocală (București), adresată revistei *Magazin istoric*. Din răspunsul redacției rezultă că susnumitul autor apreciază : «*Decebalus* este foarte probabil forma latină a numelui, [căci] forma dacică ar fi fost *Decebalus* sau chiar *Deceba*!”. El mai afirmă că „cele două cartușe nu au nici o legătură între ele” și că „*per* poate fi forma abreviată pentru *p(at)er*”, în timp ce *puer* mai poate însemna „sclav” în limba latină» ¹¹. Reiese de aici înclinarea autorului spre înțelesul latin al textului.

Cercetătorul polonez J. Trynkowski, familiarizat cu multe aspecte din istoria Daciei independente, în studiul său din anul 1968, unde dezbate succesiunea regilor daci menționați de Jordanes, găsește prilejul să se pronunțe categoric pentru interpretarea „dacică», filiațiunea Scorilo-Decebalus ¹². El își menține integral punctul de vedere și în 1979 într-un articol consacrat în mod spe-

⁸ C. și H. Daicoviciu, *Sarmizegetusa. Cetățile și așezările dacice din Munții Orăștiei*, ed. II-a, București, 1962, p. 30; H. Daicoviciu, *Dacii*, București, 1965, p. 183; *Muzeul de istorie din Cluj, ghid*, 1967, p. 22; *Iliri și daci*, Cluj-Napoca — București, 1972, p. 187, D 238; H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 99—100; idem, *Steaua*, nr. 9 (pe luna mai), 1973, p. 9 și 17; idem, *Por-*

trele dacice . . ., București, 1984, p. 111—112.

⁹ I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. II-a, București, 1967, p. 115.

¹⁰ I. I. Russu, *AIIA*, 19, 1976, p. 42—51.

¹¹ *Magazin istoric*, nr. 4, 1967, p. 91 și nr. 6, 1967, p. 91.

¹² J. Trynkowski, *Przeglad, Historyczny*, 59, 3, 1908, p. 442—445; cf. și *Dacia*, N.S., 14, 1970, p. 164.

cial acestei probleme, deși cunoaște inscripția de pe vasul de la *Buridava* (vezi *infra*), optica schimbată și părerile contrare existente în istoriografia noastră la acea dată¹³.

O evoluție contradictorie în aprecierea semnificației epigrafei-ștampilă, la a cărei decoperire a contribuit, a avut I. H. Crișan. După ce, în 1969, el și-a însușit în întregime punctul de vedere al tezei „dacice”¹⁴ formulat de C. Daicoviciu, în 1977, făcând o curioasă întorsătură, a preluat întotmai, fără nici o explicație a poziției sale anterioare, talmăcirea, „latină”¹⁵ așa cum o susțineau I. I. Russu și K. Horedt.

Ocupându-se de „interpretarea unor ștampile epigrafice”, în 1973, K. Horedt ajunge la concluzia că inscripția este mai degrabă în limba latină și trebuie tradusă astfel: „(Officina regelui) Decebal. Prin Scorilo (a fost lucrat vasul)”¹⁶. Autorul aduce ca argument faptul binecunoscut¹⁷ că pe țevi de apeduct, pe vase și pe alte obiecte romane din ceramică se marchează numele împăratului, al șefului atelierului, al lucrătorului și chiar al sclavului executant, prin *fecit*. El ia ca analogie și ștampila cu litere latine scoase în relief de pe o amforă romană de fabricație italică, descoperită în 1958 la Porolissum: *Imp(eratoris) Nervae Aug(usti)*¹⁸. Ca și alți cercetători, K. Horedt relevă recurgerea la *per*, neobișnuit, în loc de *fecit*, cum ar fi fost normal, dar trece peste această dificultate și lipsă de alt caz similar.

Filologul italian G. Bonfante, într-un studiu semnificativ intitulat „Un'iscrizione dacica?”, tot în anul 1973, după un amplu excurs etimologic-lingvistic legat de *per*, pe teren traco-latin, manifestă serioase îndoleli asupra dacismului inscripției, pronunțându-se pentru caracterul ei latin. Fără să ofere o soluție fermă, el relevă și următoarea posibilitate interpretativă: lat. *per* (<puer) = „sclav”, „băiat” („schiavo”, „ragazzo”)¹⁹.

După cum se vede, autorul înclină, dar în mod independent, spre varianta preconizată de Vl. Hanga.

După descoperirea la Ocnița — *Buridava* a vasului cu inscripția greacă, ΒΑCΙΑΕΥC ΘΙΑ-MARKOC ΕΠΟΙΕΙ, databil în vremea lui Augustus, D. Berciu cu discernământ analogic considera, în anul 1974 și, din nou în 1981, că ștampilele juxtapuse de la Grădiștea Muncelului sînt scrise în limba latină și, evident, cu litere latine. Profesorul bucureștean se gîdea chiar la o deliberată „disociere, făcută de olar sau proprietar, între *Decebalus* (pe o ștampilă specială) și *Per Scorilo* (pe alta!)”²⁰.

În contextul legăturilor Daciei cu lumea romană, vorbind și despre folosirea scrisului la daci — mai întii cu alfabetul grec, apoi cu cel latinesc — I. Glodariu, în 1974, se referă în treacăt și la controversele ștampile, ca dovezi ale scrierii limbii dacice cu alfabet latin, în timpul lui Decebal²¹. Dar, după un deceniu, revenind asupra vechii sale opțiuni, autorul opinează pentru latinismul acestora, în sensul *Decebalus* (*fecit*) *per* *Scorilo* (*nem*), apreciind că analogic poate servi inscripția *Basileus Thiamarkos epoiei* de pe vasul de la *Buridava*, unde la fel este vorba de un suveran dac, proprietar de ateliere ceramice²².

În 1978, I. Ionescu (București), reia problema ștampilelor în discuție și propune pentru explicarea lor elemente noi, interesante. Acceptînd că antroponimele *Decebalus* și *Scorilo* reprezintă pe cei doi regi daci, autorul încearcă elucidarea conținutului lingvistic al textului pe teren latin. Cheia este căutată în regimul gramatical și înțelesul propoziției *per*. Aceasta, construită cu acuzativ, nu are numai accepțiunea „prin”, ci între altele — se arată în continuare — și aceea de „în numele” (ex.: *per deos* = în numele zeilor). Deci, renunțându-se la *per* + acuz. = „prin”, traducerea mai plauzibilă a epigrafei ar fi: „*Decebal*, în numele lui *Scorilo* (consacră vasul). Dar, după cum atestă o inscripție din Africa (a. 180 e.n.), propoziția *per* se construia în idiom popular și cu ablativ (*per* ... *D. Fonteio Frontiniano* ... *dedicante*)²³, așa încît — se spune mai departe — „inscripția vasului s-ar întregi cu *dedicante* (abl. sing.)” și nu cu „*fecit*”. Se conchide astfel că „vasul a fost dedicat în numele lui *Scorilo* cu un scop cultic, legat poate de ritul de înmormîntare la daci ...”²⁴.

¹³ ActaMN, 16, 1979, p. 507—512.

¹⁴ I. H. Crișan, *Ceramica daco-gețică*..., București, 1969, p. 189—190.

¹⁵ Idem, *Burebista și epoca sa*, ed. a II-a, București, 1977, p. 442—443.

¹⁶ K. Horedt, SCIV, 24, 1973, 1, p. 109—110.

¹⁷ Vezi R. Cagnat, *Cours d'épigraphie latine*, Paris, 1898, p. 314—318.

¹⁸ M. Macrea, *Materiale*, 7, 1961, p. 378, fig. 15.

¹⁹ G. Bonfante, *Studii romeni*, Roma, 1973, p. 33—36.

²⁰ D. Berciu, SCIVA, 25, 1974, 3, p. 386; idem, *Buridava dacică*, București, 1981, p. 156.

²¹ I. Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974, p. 168, și pl. XLIX.

²² Idem, *Thrace-Dacia*, 5, 1984, 1—2, p. 154.

²³ CIL, VIII, 4203. Cf. *Istoria limbii române*, vol. I, București, 1965, p. 208.

²⁴ I. Ionescu, *Noi tracii*, 4 (decembrie), 1978, 51, p. 1—9.

Profesorul nord-american Paul MacKendrick se situa ferm, în 1978, pe poziția „dacică” a explicării ștampilelor de la *Sarmizegetusa Regia*, preluând concluzia cunoscută, fără a încerca alte soluții în completare, lămuritoare. Raportându-se direct la părerea lui K. Horedt, pe care o respinge, el scria : „Dacă ar fi așa, ar însemna că vasul nu ne spune nimic despre filiația lui Decebal; dar este dificil să găsești o ștampilă de olar similară în colecțiile cunoscute”²⁵.

Din prezentarea variatelor comentarii și a diverselor încercări de explicare — fie relativ la *limba*, fie la *traducerea* inscripției, ca și la alte aspecte din sfera acestei problematice — se desprind nu puține remarci, constatări, observații și chiar concluzii, asupra cărora ne vom opri mai jos.

Întii de toate, trebuie spus că acest document epigrafic, indiferent de interpretarea „dacică” sau „latină” ce i s-a dat, are și își păstrează în continuare certa lui valoare de izvor istoric. Între altele, el atestă peremptoriu utilizarea scrierii cu litere latine în straturile superioare ale societății dacice în timpul domniei lui Decebal. Totodată, el reprezintă o dovadă în plus despre puternica influență a culturii romane în Dacia independentă, realitate notorie, mereu și justificat subliniată în istoriografia noastră. Firește că și alte semnificații documentare ale acestei inscripții ar mai putea fi evidențiate, dar nu atare latură a problemei ne preocupă în mod direct aici.

Apoi, se cuvine subliniat și faptul că anumite lucruri sînt de domeniul evidenței, iar altele nu mai comportă dubii, nedumeririle și îndoielile din trecut fiind înlocuite astăzi cu certitudini.

Că este vorba de o inscripție cu caractere latine pe un vas-unicat dacic, făcut pe loc, inscripție care conține două nume purtate *mai întii* de doi regi daci (Scorilo și Decebal) este limpede și aceasta nu a format niciodată obiect de dispută. Chiar și funcția *deosebită* a vasului — legată de anumite practici religioase, greu de precizat în mod riguros — a fost remarcată din primul moment și acceptată unanim de cercetători, unele divergențe de păreri ivindu-se doar în privința *asemănării* lui cu vasul-crater figurat pe Columna lui Traian (scena 102)²⁶. La fel, datarea vasului cu inscripție în vremea lui Decebal a primit și ea adeziunea generală a specialiștilor.

Lămurite definitiv, prin documente epigrafice, apar acum două aspecte ale problemei în dezbatere. Unul este acela că nume de suverani daci, *ca proprietari de ateliere ceramice* — este și cazul unor nume de împărați romani, pe amfore italice²⁷ — se imprimau pe anumite vase de lut ars, așa cum dovedește fără echivoc inscripția greacă a lui *Thiamarkos*, descoperită de D. Berciu la *Buridava*. Altul rezidă în înălțurarea ideii preconceptuate că cele două nume de regi daci (Decebalus și Scorilo) nu puteau aparține și „muritorilor de rînd”. Atestările destul de numeroase din inscripții demonstrează că — în sec. II—III și chiar în sec. IV e.n. — la Roma și în Lațiu, la Durostorum, Nicopolis ad Istrum, Odessos și Novae (Moesia Inferior), la Savaria (Pannonia) și în alte locuri numele *Decebalus* (sau *Dicebalus*, *Decibalus*), ca și cel de *Scorilo* (la Aquincum în Pannonia) erau purtate de oameni din categorii sociale inferioare, originari probabil chiar din teritoriile traco-dace danubiene²⁸. Aceste realități documentare reprezintă pași mari înainte spre dezlegarea litigioaselor ștampile de la Grădiște.

Dar, ceea ce, în fond, a constituit dilema și un fel de „mărul discordiei” între istorici și lingviști este cuvîntul *per* și formula neobișnuită în care el apare. Fie tălmăcit ca „fiu” (în l. dacică), fie „prin”, „pentru”, „în numele” (în latină), semnificația lui a rămas mereu vulnerabilă, precum „călcîiul lui Ahile”.

Dacă, în urma investigației făcute mai sus, recurgem la un mic bilanț al părerilor exprimate de cei 16 autori citați, putem consemna următoarea statistică *actuală*, în explicarea lui *per*.

Pentru varianta „dacică” se pronunță consecvent 5 autori (C. Daicoviciu, Vl. Georgiev, H. Daicoviciu, J. Trynkowski, P. MacKendrick), iar pentru cea „latină” ceilalți 11 (Vl. Hanga, Eq.

²⁵ Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, 1978, p. 56 (trad. din l. engleză : *The Dacian stones speak*, copyright 1975 by the University of North Carolina Press).

²⁶ Vezi mai sus, notele 10, 20 și 24, unde D. Berciu, I. I. Russu și I. Ionescu discută această problemă. De fapt, între vasul-căldare de pe Columnă și cel de la Grădiște — ca o pilnie, care nu putea sta vertical, decît parțial îngropat în pămînt, într-un suport sau mai degrabă atîrnat — nu există

similitudine, *ca formă*. Dar reprezentarea artistică, *simbolică* a concretului din natură și din viața socială a avut și are alte criterii.

²⁷ Cf. amfora de la Porolissum (nota 18).

²⁸ Vezi exemplele adunate de I. I. Russu, AHA, 10, 1976, p. 46, nota 34. Pentru *Fl. Decebalus* de la Novae : V. Bojilov a, *Contributions épigraphiques de Novae*, comunicare ținută la Congresul de epigr. greacă și latină de la Constanța, 9—15 sept. 1977.

Çabej, V. Pisani, Al. Portocală, K. Horedt, G. Bonfante, I. I. Russu, D. Berciu, I. H. Crişan, I. Glodariu). Dar doi dintre aceştia (I. H. Crişan şi I. Glodariu), au preferat prinei variante pe cea de-a doua, abia după ultimele descoperiri.

Cit priveşte înţelesul atribuit lat. *per*, situaţia se prezintă astfel :

per (prep.) „prin” : K. Horedt, I. I. Russu, D. Berciu, I. H. Crişan, I. Glodariu

per (<*puer*) „sclav” : Vl. Hanga, G. Bonfante

per „al lui” (indicind filiaţiunea) : Eq. Çabej

Perscorilo (antroponim) : V. Pisani

per (prep.) „în numele” sau „pentru” : I. Ionescu

Lăsînd la o parte celelalte accepţiuni şi explicaţii date lui *per* (unele foarte puţin, iar altele deloc plauzibile), este preferabilă soluţia cea mai simplă, aşa cum rezultă din text, pentru că ea corespunde mai bine mentalităţii şi practicii antice, „daco-romane”. Prepoziţia *per* are aici înţelesul „prin” cu *nerespectarea* cazului gramatical (acuzativ), *Scorilo* rămînînd la nominativ. Dealtmînter, pe o şampilă latină încorsetată în cartuş, făcută în *Dacia liberă*, minora greşeală gramaticală nici nu avea importanţă, cum exagerat se consideră azi de unii comentatori. Dimpotrivă, ea apare oarecum firească, deoarece, în forma lor de nominativ, ambele antroponime ieşeau mai pregnant în evidenţă. Într-o propoziţie eliptică atît de condensată, alcătuită numai din trei cuvinte, din care două antroponime celebre, nu era nici obligatorie, nici măcar recomandabilă grafia *Scorilonem*, pentru că nimic nu era deranjant pentru cititorul (sau privitorul) de la *Sarmizegetusa Regia*. Apoi, ne putem gândi că *Scorilo*, fiind un nume de persoană dacică, nu era supus flexiunii latine. Deci, mult discutata inscripţie-şampilă este de citit *Decebalus per Scorilo (fecit)* = „Decebal prin Scorilo (a făcut vasul)”, aşa cum s-a propus şi parţial s-a argumentat de unii cercetători citaţi şi cum, pur şi simplu (fără comentarii), s-a acceptat de alţii.

Construcţia *per* + dativ sau ablativ, nu fără analogie în latina populară din unele inscripţii pe piatră, este mai greu de acceptat, din cauza înţelesului care rezultă. Ar însemna că „Decebalus a făcut vasul pentru Scorilus”. Or, formula „cineva a făcut pentru cineva” nu se încadrează cituşi de puţin, nici ca idee, între formulele romane ale mărcilor-inscripţii de ateliere ceramice, unde, cum se ştie, ştampila indica numele proprietarului sau al şefului de atelier ori al meşterului executant.

Precum lesne se vede, interpretarea textului în primul sens (*per* = „prin”) răspunde pe deplin uzanţelor vremii de a se marca pe vasele ceramice numele persoanelor menţionate. Că *regele Decebalus*, nu un Decebalus oarecare, era proprietar de officină în Sarmizegetusa (poate şi în alte centre dacice) nu mai încapă îndoială, după cum atestă inscripţia de la *Buridava*, unde, cu un secol mai înainte, şi *basileus Thiamarkos, suveranul* local, dispunea de ateliere de olărie, *Scorilo*, însă, rezultă că era un simplu olar (om liber ori sclav regal) sau mai degrabă şef de atelier.

Dar ceea ce, deocamdată, rămîne fără analogie, ca *formulă de redactare*, este textul propriu-zis al ştampei. Presupunem însă că unicitatea de acum poate fi numai vremelnică, legată de stadiul actual al descoperirilor, pentru că ştampele, cu acest text, făcute şi aplicate în Dacia, dar după metodă şi tehnică romană, nu pot rămîne singulare. Apoi, nu este deloc exclus ca, în afară de ştampila *PER SCORILO*, alături de cartuşul cu *DECEBALVS* (regele), să mai fi existat şi alte sigilii-cartuş, cu numele altor olari sau şefi ceramişti, care, după caz, se aplicau pe vase ieşite din atelierele regale.

Aşadar, ştampila-inscripţie *Decebalus per Scorilo*, cu semnificaţia arătată, făcută după tehnică şi metodă romană, este scrisă în limba latină într-un atelier regal din Sarmizegetusa lui Decebal. Interpretarea „dacică”, în realitate, nu se bazează pe nimic. Nici măcar cuvîntul *per* sau *por* „fiu” (în dacică) nu poate fi invocat ca argument, deoarece el nicăieri nu apare independent, ci totdeauna *postpus, ataşat* de un nume propriu de persoană, ca *Ziper, Seiciper, Mucapor, Pieporus* etc.²⁹ Dealtfel, după moartea lui C. Daicoviciu (1973) — care a văzut bine toate posibilităţile, *reale*, de explicare a inscripţiei prin limba latină, dar nejustificat le-a respins, susţinînd *cu tărie* ceea ce e imposibil de susţinut ştiinţific — s-a produs imediat o schimbare în optica de interpretare din ţara noastră : orientarea spre tălmăcirea firească a documentului pe calea „latină”³⁰. Este adevărat că între timp a apărut şi descoperirea vasului cu inscripţie de la Ocniţa — *Buridava*, care, pe lângă faptul că aducea lumină în elucidarea problemei, nu făcea decît să infirmе ipoteza „dacică”. Aşa cum inscripţia *buridavensă* nu este în limba dacică, ci în greacă, tot aşa cea de la Grădiştea este integral în limba latină.

²⁹ Pentru *-per, -por* „fiu”, vezi I. I. Russu, *Limba Itaco-dacilor*, Bucureşti, 1967, p. 115.

³⁰ Lucru remarcabil, oarecum cu regret, şi de J. Trynkowski, *ActaMN*, 16, 1979, p. 507.

După cele arătate pînă aici pe baza datelor documentare și a studiilor existente, se desprinde de la sine concluzia că inscripția-stampilă *Decebalus per Scorilo* trebuie abandonată ca document pentru limba dacică și considerată ca prima inscripție latină din Dacia, dar făcută nu de romani, ci de daci în timpul lui Decebal. Ea trebuie cuprinsă — cum s-a și procedat deja ³¹ — în repertoriile și culegerile de inscripții latinești, ca o piesă epigrafică dintre cele mai interesante. Prin aceasta limba traco-dacică nu are nimic de pierdut, ci numai de câștigat, întrucît se evită includerea în patrimoniul lingvistic al „celui mai numeros popor după inzi” a unor elemente care se dovedesc că nu i-au aparținut.

„Decebalus per Scorilo“ im Lichte der alten und neuen Auslegungen

(ZUSAMMENFASSUNG)

Der Verfasser untersucht die widersprüchlichen Meinungen hinsichtlich des Sinnes und der Sprache in der dieser bekannte Inschrift-Stempel geschrieben wurde, der sich auf einem großen Keramikgefäß befindet, das im Jahre 1954 in Grădiștea Muncelului — *Sarmizegetusa Regia* entdeckt wurde (Abb. 1).

Die Auffassung einiger Historiker und Linguisten, daß die Inschrift dakisch sei und „Decebalus, Scorilos Sohn” bedeute, wird als falsch angesehen und entschieden abgelehnt. Der Verfasser beweist mit neuen Argumenten, daß es sich hier um einen Inschrift-Stempel in lateinischer Sprache handelt: *Decebalus per Scorilo* (fecit), so wie schon andere rumänische und ausländische Fachleute behaupteten.

Das Gefäß wurde in den Keramikwerkstätten des Königs Decebal vom Werkstättenleiter oder Hafnermeister *Scorilo*, ein freier Mann oder ein Slave, hergestellt. Die Mißachtung des von *per* geforderten grammatikalischen Falls (Akkusativ) bei einem Personennamen stellt kein Hindernis bei der Auslegung der Inschrift in lateinischer Sprache dar.

³¹ IDR, III/3, 1984, nr. 272.